

СЕКЦІЯ 1

СОЦІАЛЬНІ СТРУКТУРИ ТА СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ НОВИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

INSTITUTIONALIZATION OF NEW SOCIAL PRACTICES IN THE INFORMATION SOCIETY

У статті розглядаються особливості інституціоналізації нових соціальних практик в умовах розвитку інформаційного суспільства. Автором показано, що у новому соціокультурному інформаційному середовищі виникають нові цінності, норми, правила і форми взаємодії людей, а також соціальні потреби в економічній, соціальній, культурній, науковій, освітній, професійній, дозвілєвій та інших видах діяльності. У таких умовах виникають нові соціальні практики, що пов'язані з використанням різноманітних інформаційно-комунікаційних технологій, глобальної мережі Інтернет, нових медіа, мобільних засобів зв'язку з метою підвищення ефективності соціальної взаємодії та задоволення потреб в різних сферах життєдіяльності. В інформаційному суспільстві різноманітні види соціальної діяльності поступово відтворюються у віртуальному просторі, а нові соціальні інтернет-практики суттєво розширюють межі соціального світу. Важливою особливістю нових соціальних практик в інтернет-середовищі є те, що здійснюються вони реальними людьми, але у віртуальному світі інтернет-мережі, що являє собою певну симуляцію реального соціального простору. Такі соціальні практики виникають як аналоги звичних інституційних форм реальних соціальних дій та взаємодій. В інформаційному суспільстві інформаційно-комунікаційні технології, Інтернет є важливими і невід'ємними інструментами здійснення різноманітних соціальних практик у різних сферах життєдіяльності суспільства: сформувалися нові практики комунікації, трудової діяльності, інформаційного споживання, обміну інформацією, купівельної поведінки, освітньо-виховної діяльності, розваг, саморозвитку, професійного становлення, відпочинку тощо. З появою нових інструментів комунікації, соціальної діяльності та взаємодії соціальні практики піддаються відповідним цифровим перетворенням. Цифрова соціальна реальність безпосередньо впливає на світогляд і поведінку індивіда,

обумовлюючи необхідність засвоєння нових вимог і правил взаємодії з нею.

Ключові слова: інформаційне суспільство, соціальний інститут, інституціоналізація, соціальна практика, індивід, Інтернет, соціальні потреби, соціальна взаємодія.

The article considers the features of institutionalization of new social practices in the development of the information society. The author points out that in the new socio-cultural information environment, there are new values, norms, rules and forms of human interaction, as well as social needs of economic, social, cultural, scientific, educational, professional, leisure and other activities. In such conditions, there are new social practices related to the use of various information and communication technologies, the global Internet, new media, mobile communications in order to increase the effectiveness of social interaction and meet the needs of various spheres of life. In the information society various types of social activities are gradually reproduced in cyberspace and new social Internet practices significantly expand the boundaries of the social world. An important feature of new social practices in the Internet environment is that they are carried out by real people but in the virtual world of the Internet, which is a simulation of a real social space. Such social practices emerge as analogues of the usual institutional forms of real social actions and interactions. In the information society, information and communication technologies, the Internet are important and integral tools for various social practices in various spheres of society: new practices of communication, work, information consumption, information exchange, consumer behavior, educational activities, entertainment, self-development, professional development, recreation, etc. With the advent of new tools of communication, social activity and interaction, social practices are undergoing appropriate digital transformations. Digital social reality directly affects the worldview and behavior of the individual, necessitating the assimilation of new requirements and rules of interaction with it.

Key words: information society, social institute, institutionalization, social practice, individual, Internet, social needs, social interaction.

УДК 316.37
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.37.1>

Литовченко І.В.
к. філос. н.,
доцент кафедри соціології та політології
Національний авіаційний університет

Однією з важливих складових соціальних трансформаційних процесів в умовах розвитку сучасного суспільства є інституційні зміни. Успішність глобальних соціо-культурних та економічних перетворень обумовлюється інституційною підтримкою, що виражається у створенні правової та інформаційної інфраструктури, а також суспіль-

ної легітимації запропонованих нових норм, зразків, правил, моделей поведінки. У сучасному інформаційному суспільстві наразі відбуваються певні зміни в інституційній структурі відповідно бажаному типу соціальних відносин. Такі умови обумовлюють теоретичний інтерес та практичну актуальність дослідження питання інституціоналізації

нових соціальних практик в інформаційному суспільстві.

У сучасній науковій думці представлений широкий спектр підходів до розуміння процесу інституціоналізації. Проблематика дослідження інституціоналізації суспільства простежується з періоду становлення соціології як науки. Так, ще в працях видатних представників соціологічної науки О. Конта, Г. Спенсера та Е. Дюркгейма розглядається питання вивчення соціальних інститутів і займає провідні позиції, адже вони пояснюють певні аспекти розвитку людського суспільства. Значний інтерес у розвитку теорії інституціоналізації представляють наукові дослідження К. Маркса, М. Вебера, Л. Уорда, Т. Веблена, У. Мітчела, Дж. Хоманса, С. Ліпсета, Д. Норта, П. Блау, Ч. Мілса, Р. Мертона, У. Гамільтона, К. Полані, Дж. Рітцера, Н. Смелзера, Е. де Сото, Ф. Хаєка, М. Тура, Л. Седова, М. Комарова, Н. Коржевської, В. Тамбовцева, Г. Осипова, В. Добренкова, А. Кравченка, Я. Щепанського та ін. [1, с. 192].

Важливий внесок у розвиток теорії соціальних практик здійснили представники класичної західної філософської та соціологічної думки: П. Бергер, П. Бурдьє, Л. Вітгенштейн, М. Гайдеггер, Г. Гарфінкель, Е. Гідденс, К. Гірц, І. Гоффман, Е. Гуссерль, Т. Лукман, Т. Парсонс, П. Сорокин, Ч. Тейлор, А. Шюц та багато ін. У своїх наукових працях дослідники розглядали повсякденне життя як процес, що розгортається у звичних загально відомих ситуаціях на основі найочевидніших очікувань людей. Питання дослідження особливостей інституціоналізації соціальних практик є актуальним і тісно пов'язаним з важливими питаннями відтворення та функціонування самого суспільства, його соціальних інститутів та різних сфер життєдіяльності людини. Різні аспекти соціальних практик є предметом дослідження соціології, філософії, соціальної антропології, педагогіки, психології тощо.

Соціальні практики є численними і різноманітними; вони впливають на особливості соціальних відносин і взаємодій, соціальні норми, цінності, принципи організації життєдіяльності людей, зразки поведінки тощо. У контексті дослідження особливостей інституціоналізації соціальних практик в умовах розвитку суспільства актуалізуються питання вивчення потреби обґрунтування інституціоналізації нових соціальних відносин, соціальних чинників та умов процесів інституціоналізації, характеру впливу соціальних змін на різні сфери життєдіяльності людини тощо.

Соціальний досвід особистості формується завдяки соціальному середовищу, в якому вона перебуває, соціальній діяльності, взаємодії та комунікації з іншими людьми. Тобто, соціального досвіду особистість набуває завдяки

соціальним практикам, через які задовольняються потреби та реалізуються її інтереси.

Досліджуючи явище соціальних практик, Н. Баліч у своїх наукових працях визначає їх як сукупність загальноприйнятих у культурі традиційних способів діяльності або дії, що виконуються за звичкою, наслідування правил, зразків поведінки, що мають ритуальний характер; форма соціальної активності, процес діяльності, що має перетворювальний соціальний характер; функція діяльності, що спрямована на набуття позитивного соціального досвіду і реальної дії у суспільстві. У практичній соціальній діяльності особистість створює нову реальність, формує нові умови своєї життєдіяльності [2, с. 70]. У даному контексті важливо зауважити, що саме під час соціальних практик люди оволодівають способами конструктивної взаємодії з іншими, беруть участь у реальних подіях, проявляють ініціативу, самостійність, приймають рішення у різних видах діяльності. Основними особливостями соціальних практик є спостережуваність, зрозумілість, багатоманітність форм, поширення, масовість, взаємопроникність, рефлексивність та ін. Саме ці особливості соціальних практик роблять їх активною формою засвоєння і усвідомлення особистістю зразків поведінки, соціально-психологічних механізмів, соціальних норм і цінностей, що є важливими для успішної життєдіяльності в суспільстві.

Предметом дослідження видатного англійського соціолога Е. Гідденса є соціальні практики, що характеризуються просторово-часовими властивостями. Так, на думку вченого, соціальні практики не створюються соціальними акторами, а постійно ними відтворюються та мають властивості впорядкованості, наступності, потреби. Соціальні потреби існують у формі причинних факторів та беруть участь у соціальному відтворенні, але лише в тих випадках, коли є усвідомленими у цій своїй якості тими, хто є задіяним у цьому процесі, та діє у відповідності з ним. Відтворення соціальних практик свідчить про функціонування та стабільність соціальної системи. Е. Гідденс зазначає, що всі соціальні практики, які в подальшому формують і соціальні структури, не можуть відбуватися хаотично, вони впорядковані у просторі й часі, прив'язані до певного змісту, досвіду тощо [3, с. 392]. Соціальні практики є основою формування і суб'єкта, і соціального об'єкта.

П. Бергер та Т. Лукман розглядають соціальні практики у контексті процесів інституціоналізації суспільства. Так, науковці зауважують, що першочергово будь-яка дія, яка здійснюється індивідом у суспільстві, набуває значення соціальної. Якщо в подальшому ця соціальна дія, часто повторюється, вона проходить стадію звички і стає соціальною практикою, а на

останній стадії виходить на вищий, інституційний рівень, на якому формується відповідний соціальний інститут [4, с. 78, 81]. Відповідно, різноманітні форми соціальних практик інституціоналізуються, стають стійкими соціальними нормами, що сприяє формуванню нових ідентичностей і дозволяє індивіду певним чином реагувати на соціальні зміни, набуваючи нового досвіду. Отже, інституціоналізація є процесом перетворення нових, епізодичних соціальних практик та уявлень у стійкі структури, які функціонують протягом тривалого часу, що в результаті обумовлює формування нових соціальних інститутів. Важливою умовою процесу інституціоналізації є наявність задоволення потреби в нових формах соціальної діяльності, взаємодії чи комунікації, що виникає між учасниками у тій чи іншій сфері.

Становлення і функціонування інформаційного суспільства характеризується трансформаційними процесами в інституційній структурі суспільства. Відбувається інституціоналізація різноманітних соціальних практик, які поступово стають стійкими і характеризуються як невід'ємна частина соціального життя.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій обумовлюється безперервними різноманітними потоками інформації та відповідними потребами суспільства. Це об'єктивно визначає глобальний характер процесу інформаційної взаємодії на основі технологій, які постійно оновлюються, змінюють одна одну, впливаючи тим самим на соціальні практики індивідів у різних сферах життєдіяльності. В інформаційному суспільстві саме технології стають одним із найважливіших інструментів формування потреб, інтересів, поглядів, ціннісних орієнтацій, світогляду людини загалом, а також необхідним засобом взаємодії і механізмом соціалізації [5], самореалізації тощо.

З розвитком сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, цифрових медіа тощо свідомість особистості значно перевантажується інформацією та різноманітними новими знаковими системами. Кількість знаків стає все більшою і повсякчасною, що обумовлює систематичне використання відповідних технічних засобів для їх розпізнавання, розуміння, використання тощо. Наприклад, тісно увійшли в повсякденну діяльність людей штрих-коди на упаковках товарів, QR-коди для отримання послуг, інформації тощо, що дозволяє більш ефективно використовувати в різних сферах життєдіяльності, задовольняючи важливі потреби суспільства, нову універсальну систему знаків з більшою ємністю інформації. Саме тому нові соціальні практики, обумовлені потребами життєдіяльності людей в інформаційному суспільстві, сприяють формуванню нових соціальних інститутів, що дозволяє ефективно реагувати на нові зміни і виклики

сьогодення. Так, сьогодні ми спостерігаємо повсякчасне і активне впровадження інформаційно-комунікаційних, комп'ютерних, електронних, цифрових та інтернет-технологій практично в усі сфери життєдіяльності суспільства: економічну, політичну, освітньо-виховну тощо. В таких умовах розвитку інформаційного суспільства важлива роль належить мережі Інтернет, що став глобальним соціальним та культурним явищем практично з самого початку виникнення.

Інтернет як засіб соціальної комунікації справляє, безумовно, позитивний вплив на розвиток всього світового співтовариства, оскільки дозволяє швидко, долаючи простір та час, передавати, отримувати та поширювати інформацію; сприяє формуванню та зміцненню соціальних зв'язків, трансформації форм та характеру соціальних відносин, виникненню нових потреб і способів їх задоволення, формуванню нового соціального порядку тощо.

Такі тенденції обумовлюють процес інституціоналізації Інтернету, адже саме він виконує низку важливих функцій, задовольняючи актуальні соціальні потреби суспільства в інформації, комунікації, формуванні і розвитку соціальних відносин, навчанні, особистісному розвитку, професійному становленні, трудовій діяльності, дозвіллі тощо. Як соціальний інститут Інтернет формує цінності, норми, правила, зразки і моделі поведінки індивідів у певних типових ситуаціях, а також відкриває можливості для самореалізації, входження до нових соціальних груп та спільнот тощо. Враховуючи особливості інтернет-середовища, особливої уваги потребує всебічне вивчення, дослідження соціо-культурного середовища, в межах якого індивіди починають себе ідентифікувати з тією чи іншою соціальною групою, спільнотою, суспільством у цілому [6, с. 146-147].

Завдяки потужним ресурсам задоволення індивідуальних потреб особистості, Інтернет охоплює і заповнює повсякденне життя суспільства, впливаючи на життєдіяльність людей різного віку, соціального статусу тощо. Досліджуючи особливості соціальних практик в інтернет-середовищі, Т. Єфімова у своїх наукових працях зауважує, що сьогодні є беззаперечним факт формування в мережевому просторі унікальних з погляду класичних інституційних моделей типових практик, що є уніфікованими і структурованими. Нові інтернет-практики передбачають певні норми, правила, що організують соціальні відносини і взаємодію в межах інтернет-середовища – спостерігається оформлена стійка організація спільної діяльності людей, що передбачає задоволення соціальних потреб суспільства [7, с. 197-198]. Отже, в умовах розвитку інформаційного суспільства Інтернет є потужним

специфічним інститутом, що характеризується доступністю інформації, мобільністю соціальних контактів, оперативністю взаємодії, певними ризиками, анонімністю, можливістю самоствердження і розвитку тощо. Сучасні технічні засоби дозволяють здійснювати у глобальній мережі Інтернет повноцінну соціальну взаємодію, проте особливості інтернет-середовища диктують нові правила та формують для мережевої взаємодії інші принципи і норми порівняно із взаємодією у реальній дійсності.

Важливо зауважити, що завдяки мережі Інтернет та сучасним інформаційно-комунікаційним технологіям суттєво розширюється спектр можливостей індивіда для реалізації різноманітних видів діяльності. Віртуальний простір електронної комунікації стає особливим середовищем буття, що визначає характер самоідентифікації та самореалізації особистості в сучасному суспільстві. Сутність комунікації розкривається у соціальних практиках, що потенційно здатні забезпечити реалізацію специфічної цілерациональної комунікативної дії. Комунікативні практики є соціально значущими діями, що спрямовані на передачу актуальної інформації та характеризуються цілерациональним відтворенням комунікативних відносин відповідно до певного соціального контексту. За визначенням В. Сергодєєва, комунікативні практики являють собою особливий вид соціальних практик, що пов'язані з отриманням та передачею інформації, а також відтворенням комунікації; це звичні соціальні дії, що засновані на колективному досвіді та націлені на підтримку і розвиток комунікацій [8, с. 384]. Комунікація у даному випадку розуміється як певна неперервна смислова форма, що виникає і може впливати на будь-яку особистість на індивідуальному та колективному рівнях.

Комунікативні практики повсякденного життя в інформаційному суспільстві поступово набувають нових ознак, пов'язаних з віртуалізацією соціального життя. Віртуальність формує абсолютно інший характер суспільства та культури у їхньому символічному існуванні та взаємозв'язку. Віртуальний простір, що конструюється опосередковано технологіями, а не безпосередньо людьми, створює гіперреальний простір медіа зі своїми механізмами комунікації, взаємодії, ієрархіями, групами, спільнотами, потребами, цінностями, нормами, культурою тощо. Цифрові медіа, різноманітні інформаційно-комунікаційні технології та Інтернет-комунікації справляють надзвичайно потужний вплив на життя, світогляд, переконання, ціннісні орієнтації як окремих індивідів, соціальних груп, спільнот, так і суспільства в цілому.

Найпоширенішим засобом Інтернет-комунікації в інформаційному суспільстві є соціальні

мережі, основним призначенням яких є пошук, підтримка і розвиток соціальних контактів та взаємодій, самопрезентація, творче, особистісне, професійне самовираження користувачів, координація групової діяльності, що передбачає вільний характер комунікації. Як поліфункціональне соціокультурне середовище, соціальні мережі тісно увійшли в повсякденне життя величезної кількості людей, що суттєво розширює можливості та формує нові способи реалізації соціокультурних практик. У таких умовах соціальні мережі є одним із найважливіших елементів сучасної соціокультурної та інформаційно-комунікативної реальності.

Висновки з проведеного дослідження.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій сприяв виникненню нових методів і засобів комунікації, що вплинуло на трансформацію традиційних форм соціальних взаємодій. Характерними особливостями соціальної взаємодії в інформаційному суспільстві є його технологічна опосередкованість та широкий спектр інформаційно-комунікаційних технологій, засобів і способів передачі, поширення та обміну інформацією з інтерактивними можливостями. У таких умовах значно підвищується роль комунікації, як засобу реалізації соціальних відносин та становлення нової культури спілкування. Ефективним засобом розвитку та консолідації соціальних груп, спільнот, організацій тощо стала виражена тенденція суттєвого збільшення мобільності та можливостей процесу комунікації.

У сучасному суспільстві традиційні типові форми соціальних практик видозмінюються, трансформуються, наповнюються новим змістом; спектр соціокультурних практик розширюється і вони максимально розвивають людський потенціал.

В умовах розвитку інформаційного суспільства провідні позиції займає практична діяльність, яка пов'язана з виробництвом, поширенням та обміном інформацією, що реалізується за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, серед яких особливе значення має Інтернет. Інформаційно-комунікативна взаємодія в суспільстві, що базується на пошуку, отриманні, обміні, передачі, обробці та збереженні інформації, стає своєрідною ознакою діяльності сучасної людини, що виявляється у різних соціальних практиках. Різноманітні сфери соціальної діяльності стрімко переносяться у площину комунікативного простору Інтернету. Процеси поширення та провадження Інтернету, нових медіа, мобільних засобів позначилися на формуванні численних нових соціальних практик. Поступово генеруються нові, що базуються на інтернет-взаємодії, практики спілкування, інформаційного споживання, купівельної поведінки, освітньої, наукової, культурної, виробничої та ін. видів діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Литовченко І.В. Габітуалізація як механізм інституціоналізації: соціально-філософський аналіз. *Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Сер. Філософські науки*. 2014. Вип. 16. С. 190-198.
2. Балич Н.Л. Социальные практики и их роль в современном обществе. *Социология: теория, методы, маркетинг*. 2013. № 4. С. 69-78.
3. Гидденс Э. Устройство общества : Очерк теории структуризации. Москва : Академический Проект, 2005. 528 с.
4. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. Москва : Медиум, 1995. 323 с.
5. Щупленков О.В., Щупленков Н.О. Проблемы информационно-коммуникационного потенциала современного общества. *Социодинамика*. 2013. № 12. С. 70-96. URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=10537 (дата звернення: 25.05.2022).
6. Литовченко І.В., Пономаренко А.В. Інтернет як інститут соціалізації молоді в умовах розвитку інформаційного суспільства. *Політ-2022. Сучасні проблеми науки* : тези доповідей XXI Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : Національний авіаційний університет, 2022. С. 146-147.
7. Ефимова Т.В. Інтернет как среда социализации современной личности. *В мире научных открытий*. 2013. № 5.4 (41). С. 195-209.
8. Сергодеев В.А. Коммуникативная культура интернет-сообществ: специфика и возможности операционализации. *Европейский журнал социальных наук. European Social Science Journal*. 2014. № 6., т. 1. С. 382-388.